

Односторонні правочини

У монографії аналізуються поняття односторонніх правочинів, їх правова характеристика та зв'язок з договорами, види з поділом на односторонні правочини в речовому, спадковому, зобов'язальному, корпоративному, сімейному праві, праві інтелектуальної власності.

Автори спільними зусиллями надали можливість скласти уявлення про численні нюанси односторонніх правочинів як юридичних фактів. Серед авторів – знані науковці України, судді Верховного Суду, адвокати.

Монографія розрахована насамперед на юристів-практиків, але може бути корисною всім, хто цікавиться юридичними питаннями.

Серія «ІНТЕГРАЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА»

ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ

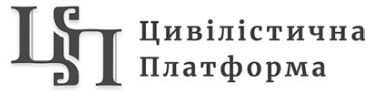
Монографія

За редакцією професора
І. В. Спасибо-Фатєєвої

Харків
«ЕКУС»
2024

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 10 від 28.03.2024 р.)

За підтримки ГО «Цивілістична Платформа»

Рецензенти:

Ю. О. Заїка, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді, член Науково-консультативної ради Конституційного Суду України;

І. Р. Калаур, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету, Заслужений юрист України, народний депутат України;

С. О. Погрібний, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, суддя ВП ВС

Авторський колектив:

І. В. Спасибо-Фатєєва – Передмова, § 1 глави 1, § 3 глави 1, § 5 глави 1 (у співавт. з В. І. Кратом), § 1 глави 2, § 5 глави 3 (у співавт. з В. І. Кратом); В. В. Цюра – § 2 глави 1; Г. О. Уразова – § 4 глави 1; В. І. Крат – § 5 глави 1 (у співавт. з І. В. Спасибо-Фатєєвою), § 6 глави 1, § 5 глави 3 (у співавт. з І. В. Спасибо-Фатєєвою); М. І. Балащенко – § 2 глави 2; О. П. Печений – § 3 глави 2, § 6 глави 2; О. Є. Кухарев – § 4 глави 2, § 5 глави 2; Ю. В. Мица – § 1 глави 3, § 2 глави 3; В. Є. Кисіль – § 3 глави 3; І. Й. Пучковська – § 4 глави 3; С. І. Шимон – § 6 глави 3; І. Я. Верес – § 7 глави 3, § 8 глави 3; Г. Б. Яновицька – § 9 глави 3, § 10 глави 3; О. М. Гнатів – § 1 глави 4; Р. Б. Сабодаш – § 2 глави 4; О. І. Зозуляк – § 3 глави 4; О. М. Єфімов – § 4 глави 4; Н. Є. Яркіна – § 1 глави 5, § 2 глави 5; С. О. Глотов – § 3 глави 5; Н. В. Коробцова – § 4 глави 5; Л. В. Красицька – § 1 глави 6, § 2 глави 6; В. А. Ватрас – § 3 глави 6; М. В. Менджул – § 4 глави 6

Односторонні правочини: монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, С. О. Глотов, О-43 О. І. Зозуляк та ін. ; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : ЕКУС, 2024. – 480 с.

ISBN 978-617-7934-30-0

У монографії аналізуються поняття односторонніх правочинів, їх правова характеристика та зв'язок з договорами, види з поділом на односторонні правочини в речовому, спадковому, зобов'язальному, корпоративному, сімейному праві, праві інтелектуальної власності.

Автори спільними зусиллями надали можливість скласти уявлення про численні нюанси односторонніх правочинів як юридичних фактів. Серед авторів – знані науковці України, судді Верховного Суду, адвокати.

Монографія розрахована насамперед на юристів-практиків, але може бути корисною всім, хто цікавиться юридичними питаннями.

УДК 347.232/347.233.14

© Спасибо-Фатєєва І. В., Глотов С. О.,
Зозуляк О. І. та ін., 2024

© Вид-во «ЕКУС», 2024

ISBN 978-617-7934-30-0

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Балащенко Максим Ігорович, доктор філософії з права, захистив дисертацію на тему «Система речових прав на землю за законодавством України» у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у 2022 році. Із 2016 року працював юристом у міжнародній компанії ЕУ, з березня 2022 року — мобілізований до лав ЗСУ. (§ 2 гл. 2)

Ватрас Володимир Антонович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, народний депутат України ІХ скликання, професор кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. (§ 3 гл. 6)

Верес Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка. (§§ 7, 8 гл. 3)

Глотов Сергій Олександрович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, асоційований професор факультету права Вільнюського університету (Литва), адвокат. (§ 3 гл. 5)

Гнатів Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка. (§ 1 гл. 4)

Єфімов Олександр Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри приватного права Національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. (§ 4 гл. 4)

Зозуляк Ольга Ігорівна, докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Лабораторії проблем корпоративного права імені акад. В. В. Луця Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. (§ 3 гл. 4)

Кисіль Владислав, адвокат, партнер ЮК KPD Consulting. (§ 3 гл. 3)

Коробцова Наталія Василівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. (§ 4 гл. 5)

Красицька Лариса Василівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу науково-правових експертиз Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України. (§§ 1, 2 гл. 6)

Крат Василь Іванович, суддя Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. (§ 5 гл. 1 (разом з І. В. Спасибо-Фатеевою); § 6 гл. 1; § 5 гл. 3 (разом з І. В. Спасибо-Фатеевою)).

Кухарев Олександр Євгенович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді. (§§ 4, 5 гл. 2)

Менджул Марія Василівна, докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет». (§ 4 гл. 6)

Мица Юрій Вікторович, кандидат юридичних наук, – проректор ПВНЗ «Харківський інститут кадрів управління», член Науково-консультативної ради при Верховному Суді, (§§ 1, 2 гл. 3)

Печений Олег Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді. (§§ 3, 6 гл. 2)

Пучковська Ірина Йосипівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. (§ 4 гл. 3)

Сабодаш Роман Богданович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. (§ 2 гл. 4)

Спасибо-Фатєєва Інна Валентинівна, доктор юридичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки. (Передмова; §§ 1, 3, 5 (разом з В. І. Кратом) гл. 1; § 1 гл. 2; § 5 гл. 3 (разом з В. І. Кратом))

Уразова Ганна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. (§ 4 гл. 1)

Цюра Вадим Васильович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді. (§ 2 гл. 1)

Шимон Світлана Іванівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет». (§ 6 гл. 3)

Яновицька Галина Богданівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка. (§§ 9, 10 гл. 3)

Яркіна Наталя Євгенівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. (§§ 1, 2 гл. 5)

ЗМІСТ

Відомості про авторів	3
Передмова	11
Список скорочень	13

Глава 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

§ 1. Загальна характеристика односторонніх правочинів.....	14
§ 2. Видача довіреності як односторонній правочин.....	30
§ 3. Згода як односторонній правочин.....	44
§ 4. Відмова як односторонній правочин. Підходи до розуміння правової природи категорії відмови.....	63
§ 5. Тлумачення односторонніх правочинів.....	75
§ 6. Недійсність односторонніх правочинів.....	87

Глава 2

ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ В РЕЧОВОМУ І СПАДКОВОМУ ПРАВІ

§ 1. Правовий механізм викупу.....	101
§ 2. Відмова від права власності на земельну ділянку.....	113
§ 3. Односторонні правочини в спадковому праві.....	129
§ 4. Заповіт як правочин sui generis.....	135
§ 5. Зміна, скасування та виконання заповіту.....	148
§ 6. Прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини.....	162

Глава 3

ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ У ЗОБОВ'ЯЗАННІ

§ 1. Односторонні правочини як підстава укладення, зміни та виконання договору.....	169
§ 2. Роль односторонніх правочинів у динаміці альтернативних і факультативних зобов'язань.....	179
§ 3. Гарантія – вітчизняна та іноземна доктрини.....	188
§ 4. Гарантія за українським законодавством.....	203
§ 5. Прощення боргу.....	221
§ 6. Односторонні правочини при переведенні боргу.....	241
§ 7. Зарахування.....	266
§ 8. Особливості здійснення зарахування зустрічних вимог під час процедур банкрутства.....	295
§ 9. Вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення.....	304
§ 10. Публічна обіцянка винагороди.....	313

Глава 4
ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ
ТА В ПРАВІ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

§ 1. Емісія.....	327
§ 2. Односторонні правочини в корпоративних правовідносинах.....	339
§ 3. Односторонні правочини при реорганізації	349
§ 4. Односторонні правочини у вексельних правовідносинах	371

Глава 5
ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ У СФЕРІ ВІДНОСИН
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

§ 1. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Публічна ліцензія	381
§ 2. Вилучення майнових авторських або суміжних прав з управління організацій колективного управління.....	386
§ 3. Про право на оприлюднення, право на відкликання твору, право на відмову від прав як підстави вчинення односторонніх правочинів в авторському праві	390
§ 4. Інформована добровільна згода в медичних правовідносинах.....	402

Глава 6
ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

§ 1. Односторонні правочини при укладенні та розірванні шлюбу.....	422
§ 2. Односторонні правочини в правовідносинах між подружжям	436
§ 3. Односторонні правочини у правовідносинах матері, батька і дитини.....	445
§ 4. Односторонні правочини в правовідносинах з усиновлення та в інших правовідносинах з влаштування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, на виховання в сім'ю	456

ПЕРЕДМОВА

Серед юридичних фактів, які слугують підставою виникнення, зміни та припинення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, левову частку складають правочини.

Серед правочинів поширеними є договори. Між тим односторонніх правочинів також немало, хоча вони, на відміну від договорів, не набули компактного регулювання з боку законодавця. Цивільний кодекс України обмежився лише визначенням односторонніх правочинів у ч. 3 ст. 202 та позначенням щодо породження цими правочинами обов'язків лише в особи, яка його вчинила, а в інших осіб – лише в певних випадках.

Жодного іншого згадування про односторонні правочини або про дії, які є односторонніми правочинами, Кодекс не містить. Виснувати ж, що та чи інша дія являє собою односторонній правочин, можна лише теоретично, через зіставлення цієї дії із законодавчим визначенням одностороннього правочину. Тож це питання лежить у площині науки цивільного права, хоча й Верховний Суд вимушений був вказувати на те, які дії та чому є односторонніми правочинами.

Це означає, що потреба в цьому є на практиці, а не лише в теорії. Дійсно, при вирішенні спору про право суд вдається до того, внаслідок чого особа набуває це право – власних односторонніх дій, чи дій іншої особи, чи узгоджених дій. Відповідно, тим самим з'ясовується те, чи мали місце ті чи інші вади при вчиненні таких дій, і чи надається їх відповідна кваліфікація.

У цьому механізмі чимало тонкощів, оскільки такого інструментарію для характеристики дій як односторонніх правочинів, як виявляється, буває недостатньо.

Як різноманітними є двосторонні правочини – договори, так не меншу різноманітність становлять односторонні правочини. Однак, на відміну від договорів, односторонні правочини не піддаються класифікації.

Загалом односторонні правочини являють собою доволі строкату картину. Одні з них є певними кроками для укладення договорів (оферта й акцепт); інші вчиняються для настання певних наслідків, схожих із договірними, але договорами не є (оголошення конкурсу). Ще є такі, що «вмонтовані» в договірні відносини (наприклад, довіреність, що видається на виконання договору доручення, ліцензія). А є такі, що можуть вчинятися як у рамках договірних відносин, так і перед укладенням договору (наприклад, згода). До односторонніх правочинів відносять і ті, що породжують право в особи лише з настанням певних обставин (заповіт), а є ті, що спрямовані на припинення права особи, яка їх вчиняє (відмова).

Можна й надалі продовжувати рухатися таким чином, але навіть це намагання якось угрупувати односторонні правочини наражається на недоліки, і тому робити це немає сенсу.

Така аморфна маса односторонніх правочинів, проте є вельми цікавою при дослідженні тих чи інших з них, що й було зроблено деякими дослідниками. Однак у сукупності дослідити односторонні правочини, напевно, видавалося вкрай складно, оскільки на такому рівні цього зроблено не було.

Ми вирішили заповнити наявну прогалину і пропонуємо нашому читачеві поринути в цю правову матерію, відчувати всю різнобарвність односторонніх правочинів і з'ясувати тонкощі вчинення тих чи інших дій, які являють собою односторонні правочини.

Сподіваюсь, що читачам вдасться розібратися в цьому питанні, й наша книга буде для них корисна.

Професор
І. Спасибо-Фатєєва

Список скорочень

АРК –	Автономна Республіка Крим
ВГС –	Вищий господарський суд України
ВП ВС –	Велика Палата Верховного Суду України
ГК України –	Господарський кодекс України
ДЗК –	Державний земельний кадастр
ЗК України –	Земельний кодекс України
КГС ВС –	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду України
КСП –	колективне сільськогосподарське підприємство
КУзПБ –	Кодекс України з процедур банкрутства
НЦУ –	Німецьке цивільне уложення
ОКУ –	організація колективного управління
ОП КЦС ВС –	Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду
СК України –	Сімейний кодекс України
УВЗ –	Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі
ЦК України –	Цивільний кодекс України
ЦПК України –	Цивільний процесуальний кодекс України

Глава 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

§ 1. Загальна характеристика односторонніх правочинів

Ознаки правочинів взагалі й односторонніх правочинів зокрема

Цивільні права та обов'язки виникають в учасників правовідносин на підставі юридичних фактів – дій або подій. Найпоширенішим юридичним фактом, який породжує цивільні права та обов'язки, змінює чи припиняє їх, є правочин (ст. ст. 11, 202 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)).

Відповідно до ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Тож слід зробити певні акценти у розумінні правочину: 1) ним є дія; 2) вона здійснюється особами; 3) вона спрямована на певний результат; 4) такий правовий результат має бути наслідком цієї дії.

1. Дія являє собою певний акт вольової поведінки, що означає усвідомленість, намагання, його реалізацію – все це має значення для характеристики ознак правочину і його правових наслідків, тобто чи настануть вони. Тож така дія заснована на волі особи.

2. Ці дії можуть вчиняти як суб'єкти приватного права, так і суб'єкти публічного права, які також можуть бути учасниками цивільних правовідносин. У цих випадках слід розрізняти дії суб'єктів публічного права, що втілюються у видання ними актів (акти органів державної влади або органів місцевого самоврядування) і ті їхні дії, якими є правочини. Наприклад, рішення сесій міської ради про укладення договору оренди земельної ділянки й укладення цього договору.

Ще приклад: прийняття виморочного майна у комунальну власність. Сама по собі ця дія неможлива як односторонній правочин, оскільки ч. 3 ст. 1277 ЦК України для набуття права комунальної власності на таке майно вимагається рішення суду. Крім того, орган місцевого самоврядування не може не виразити волі на прийняття такого майна у комунальну власність, оскільки у ч. 1 ст. 1277 ЦК України вказується, що цей орган зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою у разі відсутності спадкоємців за заповітом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття. Тож, на відміну від прийняття спадщини спадкоємцями, які здійснюють це за власною волею

і виражають її шляхом звернення до нотаріуса або приймають її конклюдентними діями (ч. 3 ст. 1268 ЦК України), територіальна громада не може у такий спосіб набути право власності на спадщину. Для цього потребуються зовсім інші дії, які має здійснити орган місцевого самоврядування і це відбувається не в нотаріальному, а в судовому порядку. Отже, про правочин у цьому разі йтися взагалі не може і це принципово відрізняє набуття спадщини у комунальну власність від спадкування, в основі якого завжди лежить воля спадкоємця¹.

3. Спрямованість на певний результат означає формування певного алгоритму задля реалізації інтересу особи – від уявлення про своє бажання до формування шляху його досягнення.

4. Результат може наставати безпосередньо як наслідок дії, а може являти собою наслідок сукупності дій, якими є різні юридичні факти. В такому разі має місце юридичний склад.

Все вищезазначене стосується правочинів взагалі. Односторонні ж правочини мають додаткові характеристики:

1) волю виражає лише одна сторона (з чого й слідує термін «односторонній»), але ця сторона може бути представлена кількома особами. Тобто може мати місце множинність осіб;

2) правовий результат одностороннього правочину становлять права і обов'язки особи, яка його вчинила, або права інших осіб, або обов'язки інших осіб, якщо це передбачено законом або за домовленістю з цими особами (ч. 3 ст. 202 ЦК України);

3) спрямованість волі особи, яка вчиняє односторонній правочин, часто має не просто значення вектору, а й має бути *сприйнята* особою, по відношенню до якої виражена ця воля.

Загалом у цивілістичній літературі наводяться відповідні ознаки односторонніх правочинів, через які розвивається законодавчий підхід до їх розуміння, а саме:

– односторонній правочин – це дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами;

– в односторонньому правочині досить виявити волю однієї особи;

– права та обов'язки за таким правочином виникають лише у суб'єкта, який здійснив дію або третьої особи, в інтересах якої цей правочин вчинений;

---

¹ Див. детальніше § 6 глави 2.

[Перейти на сайт](#) →